

Botanikdagarna i Småland

Som infödd småländska vet nog Brita Svensson att det är fint i Småland men att det kunde vara så här grant trodde hon inte. Östra Småland var målet för årets botanikdag 30 juni –4 juli.

BRITA SVENSSON

Från när och fjärran anländer vi under eftermiddagen till Ädelfors folkhögskola någon mil öster om Vetlanda, ungefär mitt i Småland. Men inte i mörkaste Småland som det ska visa sig under de närmsta dagarna!

På kvällen hälsas vi välkomna av Föreningen Smålands Floras ordförande Margareta Edqvist. Margareta lämnar snabbt över till Tomas Burén

som i ord och bild berättar om några småländska arters utbredning och ekologi. Vi får bland annat lära oss att spindelört *Thesium alpinum* och sträv nejlikrot *Geum hispidum* i Sverige nästan bara hittas i östra Småland. Den senare finns märkligt nog inte på närmare håll än i norra Spanien.

Djupa skuror och soliga hagar

Två bussar hämtar oss och grupperna far iväg åt varsitt håll. Morgonen är allt lite molnig, hm, hur ska det bli? I Djupaskurans botten glömde vi all oro – en fantastisk plats! Vi vandrar på ett långt led fram till ravinen där en brant nedstigning följer. Långt där nere porlar Lillån och vi står plötsligt i en skog av strutbräken *Matteuccia struthio-*

Figur 1. En skog av strutbräken *Matteuccia struthiopteris* mötte oss i bäckdalen vid Djupaskuran. Till höger lotsas vi upp ur den mörka klyftan, ett eldorado för mossor och ormbunkar. Djupaskuran är en av flera kanjonbildningar i trakten. Foto: Bengt Carlsson.

Figur 2. Brudsporrars *Gymnadenia conopsea* mångfald mötte oss på Repperda äng, en stor och fantastiskt artrik betesmark där hävden säkerligen har varit mycket långvarig. Foto: Bengt Carlsson.

pteris! Vi finner dvärghäxört *Circaea alpina*, storgröe *Poa remota*, kärrfibbla *Crepis paludosa* och trolldruva *Actaea spicata* – bland många andra! I fuktigheten trivs naturligtvis många mossor och Per Darell berättar livfullt om bäckskapania *Scapania undulata*, blåsfliksmossa *Lejeunea cavifolia*, klomossa *Dichelyma falcatum* ... Efter denna föreläsning är vi alla mossornas vänner!

Så följer en ny och djupare skura som löper på tvären mot den första. Här är det ganska mörkt och inte så mycket växtlighet – men det som finns är spännande! Vad sägs om stor bandmossa *Metzgeria conjugata*, rävsvansmossa *Thamnobryum alopecurum*, grov fjädermossa *Neckera crispa*, och förutom en hel del svartbräken *Asplenium trichomanes* även den sällsynta grönbräken *A. viride* på en av sina två småländska lokaler.

På vägen tillbaka mot bussen lyckas under-tecknad gå vilse men hinner ändå beundra

spindelörten i vägkanten tillsammans med sin spindelörtsskinnbagge *Canthophorus impressus*, både vuxna individer och små, vackert röda nymfer. Både spindelörten och dess bagge hotas av igenväxning men kan liksom en del andra öppensmarksväxter och -djur finna en fristad i vägkanten, om dessa sköts på rätt sätt.

Vi far vidare mot Emhult och beskådar stor bockrot *Pimpinella major* i en vägkant. Den är lätt att missa bland all kirskaål *Aegopodium podagraria*! Bockroten noterades redan 1864 och återupptäcktes här i vägkanten 1990.

Nästa stopp är Vagnhester i Alseda, en betesmark där djuren ska släppas på så snart vi kommit därifrån. Marken sluttar något och översilas därför av grundvattnet vilket bidrar till artrikedomen. I betesmarken finner vi den sällsynta smalbladiga lungörten *Pulmonaria angustifolia* och vi känner på dess mycket sträva blad. Här växer också ett

tio tal starrarter, bland annat loppstarr *Carex pulicaris*, lundstarr *C. montana* och ängsstarr *C. hostiana*. Vi finner också klasefibbla *Crepis praemorsa*, slättergubbe *Arnica montana* och tre nattvioler: grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, nattviol *P. bifolia*, samt vad som verkar vara hybriden dem emellan.

Det doftar sommargrönt och klöver och gräsbollarna *Eriophorum latifolium* lyser i solen. Här är så vackert! Margareta påminner oss att beundra skönheten i landskapet och inte bara titta på växterna. Vi följer gärna hennes uppmaning. Vi diskuterar hävdformer och -intensitet. Hur många träd ska lämnas? Inte denna, sa undertecknad, och drog upp en liten tall!

Ack, vi måste fara vidare! ”Ska vi till en betesmark till, det är väl onödigt”, tänkte kanske någon. ”Men det är väl bäst att följa med”. Så vi åker till Repperda äng och jag kan lova att ingen ångrade det beslutet. En stor, svagt sluttande betesmark breder ut sig ner mot Byestadssjön. Förutom många rara växter hyser området samtliga sydliga bastardsvärmare (vi siktade den klubbsprötade *Zygaena minos*) och många olika arter av bin. Ägarna är väl medvetna om värdet av sin mark och djuren släpps på och av som de tycker är lämpligt för florans skull. Svagt bete på försommaren, sedan uppehåll och så mer intensivt bete på sensommaren och hösten.

Oj, vad här är blomsterrikt! Vi finner väldoftande brudsporrar *Gymnadenia conopsea* i mängd, fältgentiana *Gentianella campestris* (både tidig- och senblommande varietet), backruta *Thalictrum simplex*, trollsmultron *Drymocallis rupestris* och smalbladig lungört. Gräddvita tussar med brudbröd *Filipendula vulgaris* omväxlar med slättergubbarnas stora orangegula korgar. Här finns också väldigt goda smultron *Fragaria vesca*. Vi försöker spara några till gruppen som kommer i morgon, men det är svårt... Vippärten *Lathyrus niger* – en typisk brynart – möter vid skogskanten.

På tillbakavägen knäcker vi örnbräken *Pteridium aquilinum* för att lura de framfusiga ormbunkarna att skicka upp näring till blad som ingen nytta gör. En liten åtgärd för att hjälpa djuren att hålla marken öppen. Det kanske inte betyder så mycket men det känns bra i sinnet.

Figur 3. Är kanske Järnforsen ensamt om att ha en fibbla på vägskylden? I det här fallet den lokala specialiteten järedafibbla *Hieracium jaeredense*. Foto: Bengt Carlsson.

Hultsfred med omnejd

Nästa morgons första stopp sker i Järnforsen. Himlen är blå och både sol och måne har varit uppe ett bra tag när vi hoppar ut ur bussen för att beundra en väldigt speciell fibbla i vägkanten – järedafibblan *Hieracium jaeredense*. Fast egentligen borde vi beundra folket som bor här. De gick man ur huse för att hämta in så många plantor som möjligt när vägen skulle breddas. Plantorna fick överleva hemma i trädgårdarna och återbördades när vägen var klar. Fantastiskt! Vi lär oss skillnaden mellan järedafibblan (som tillhör gruppen hagfibblor) och den styvfibbla (*H. acrifolium*) som den växer tillsammans med. Efter ett tag ser även jag att de är olika. Vi kunde också jämföra ullört *Logfia arvensis* med dess klenvuxnare släkting, den spensliga ullörten *L. minima*.

Vitbläran *Silene latifolia* var här angripen av ståndarsot *Microbotryum violaceum* som förvandlar blommornas ståndare till sporproducerer. Fantastiskt nog förmår den även vitbläroras hon-exemplar att bilda ståndare för samma ändamål!

Figur 4. Sträv nejlikrot *Geum hispidum* fann vi i Bjälebo i den vackra Bråbygden. De unga stutarna undrade vad Anneli Kihl var så intresserad av. Foto: Bengt Carlsson.

Vi far söderut mot Slagdala där vi vandrar över ett övergivet grustag omgivet av branta sidor. På den platta botten finner vi fältvedel *Oxytropis campestris*, sötvedel *Astragalus glycyphyllos* och monke *Jasione montana*. De flesta fältvedlarna har redan rasslande frökapslar men några vackert blommande exemplar finns ännu, till glädje för fotograferna. Trädlärkan flyger mellan talltopparna och sjunger för oss. Hon vickar så lustigt på huvudet när hon tittar på oss. I skogskanten lockar smultronen igen...

Inne i skogen hittar vi plattlumner *Diphasiastrum complanatum* och en liten bit därifrån finner vi fina bestånd av ryl *Chimaphila umbellata* i en ljusöppning tillsammans med några enstaka grönpyrolo *Pyrola chlorantha*, och mitt i alltihopa står en ensam tibast *Daphne mezereum*. Kan det vara en gammal brandfläck, funderar vi.

Botanister är skojigt folk! Lunchstoppet utgörs nämligen av Målilla gamla speedwaybana som revs 1993. Efter det har blomstren tagit över och på innerplan har det utbildats en fin torrängsflora där vi bland annat finner den sällsynta backfingerörten *Potentilla sordida*.

Så kör vi ut och parkerar mitt i skogen utanför Silverdalen. Det blir allt varmare och över oss kretsar brandflyget. Härifrån gör vi två korta vandringar, den första till ett bestånd med mellan-

lumner *Diphasiastrum xzeilleri*. Den andra vandringen tvingar oss att forcera snår av skvattram *Rhododendron tomentosum* men vi belönas med en köttätande bjässe: en flugtrumpet *Sarracenia purpurea* med fem blommande stjälkar och flera fallor. Flugtrumpeten planterades enligt uppgift ut här på 1960-talet.

Uppför en skogsbacke och längs ett elljusspår, alldeles nära Hultsfred står hon där, den röda skogsliljan *Cephalanthera rubra*. Flera vackra stolta individ som vänder näsan mot eftermiddagssolen.

Vårt sista besök idag blir Lundens naturreservat öster om Järnforsen. Under promenaden dit ser vi en aspfärl *Limenitis populi* fladdra förbi. Reservatet utgörs av en lövklädd rullstensås längs Emåns vackert meandrande lopp. Men vi blir lite oroliga, för hävden verkar inte vara tillräcklig. Om det inte blir ändring kommer den här kullen snart att vara en av alla igenväxta kullar i landet, utan större floristiskt intresse. Det vore synd för här finns många fina saker: gulblommig variant av korskovall *Melampyrum cristatum*, fältgentiana, smalbladig lungört, klasefibbla *Crepis praemorsa* och pampiga stora blåklockor *Campanula persicifolia*, men också spindelört, axveronika *Veronica spicata* och backsippor *Pulsatilla vulgaris* i de torrare partierna.

Småland – en hel kontinent!

Småland är variationsrikt. Som en av exkursionsdeltagarna uttryckte det: ”Småland är faktiskt en hel kontinent!” Idag når vi kusten och då blir detta väldigt påtagligt. Men först ska vi till Bråbygden. För att komma dit tar vi oss fram på en grusväg som ”knappt är rak mellan kurvorna ens”. Det gick inte så fort så vi försökte kika genom bussfönstret men eftersom vyn hela tiden växlade var det inte så lätt. ”Nu är det bara hundra kurvor kvar”, sa vår guide Tomas Burén uppmuntrande. Gröna i ansiktena lämnar vi bussen i Bjälebo för att tillsammans med några stutar botanisera i en blomsterrik betesmark. Här blommar till vår stora glädje sträv nejlikrot. Stora stenrosen vittnar om odalmannens möda, här har varit slättermark med lindor en gång. Ännu hamlade lindor vittnar om betydelsen av att samla vinterfoder och i fonden lyser de vita höbollarna. Gammalt blandas med nytt. Vi diskuterar det gamla odlingslandskapet och vad vi kan göra för att bevara det. Och vad vill vi bevara? Här går naturligtvis åsikterna isär.

Så antrar vi bussen igen och kör ut till kusten. Ö efter ö passeras och snart är vi långt ute i havsbandet, i Kråkelund. Söderut kan vi sikta Blå Jungfrun i fjärran. Här blir det nu skärgårdsväxter och i Småland betyder det björnbär: hela sju arter förevisas av Tomas, bland annat öröbjörnbäret *Rubus oerocensis* ined. som bara växer här i trakten. I några strandängsfragment finner vi spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, rödsäv *Blysmus rufus*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis* och strandmynta *Mentha aquatica* ssp. *litoralis*.

Ytterligare en bit ut följer vi Åke Widgren som visar oss en av de nordligaste lokalerna för strandtåg *Juncus maritimus* samt den silverludna strandgråbon *Artemisia vulgaris* var. *coarctata*. Längst ut mot havet blommar till sist den sällsynta klibbglimmen *Silene viscosa*. Som flera andra glimmar slår blommorna ut först till kvällen och kan då pollineras av svärmare.

Nästa stopp blir Simpevarp. I närheten av kärnkraftverket har en del skojiga arter slagit till på de nyskapade gruskullarna. Vi vandrar runt i hettan och beundrar bland annat ett stort bestånd av lång bockrot *Pimpinella peregrina* som vår guide, Åke Rühling, fann här endast två veckor

tidigare. Vi kikar även på styv fingerört *Potentilla recta* – hittad av Åke för bara tio minuter sedan! Plötsligt dyker en vackert himmelsblå växt upp som beundras ivrigt: klipplin *Linum austriacum*. Så ser vi rosenkronill *Securigera varia*, luddros *Rosa sherardii* och läkekungsljus *Verbascum phlomoides*.

Nu är det varmt! Men en skräpig jordhög kan ändå väcka intresset. Fast man måste ju gilla blommor då... Vi gör ett kortstopp på Gröndalsgatan i Oskarshamn och kollar in praktbetonika *Stachys macrantha*, finsk fingerört *Potentilla intermedia* och hamnsenap *Sisymbrium altissimum*. Invid en grusbrant är marken lite fuktigare och vi jämför kärrfräken *Equisetum palustre* och smalfräken *E. variegatum*. Vid Ärnemar hamnar vi mitt i en hundutställning, vi fikar och hoppas slippa bli utskällda när vi sedan springer runt och letar växter: rysk martorn *Eryngium planum*, silvermartorn *E. giganteum* och grönbladsbjörnbär *Rubus muenteri*. Från bussen knäpper vi sommarfläder *Sambucus ebulus* i fullande fart men det gick bra!

Järnvägsstationen i Högsby blir vårt sista stopp. Blickarna vänds uppåt för att finna de många tiotals mistlar *Viscum album* som med sina snyltrötter satt sig fast i lindarna.

På kvällen avtackas våra värdar och guider och vi alla tackas för visat intresse. Henrik Berg hälsar oss till sist välkomna till Uppland och Biskops-Arnö nästa sommar! Det ska bli skoj men frågan är om det kan bli lika grant! **SBT**

- Tack till Erik Ljungstrand för kommentarer.

Brita Svensson är professor i ekologi och miljövärd vid Uppsala universitet. Hennes forskning rör det gamla kulturlandskapet och växters populationsdynamik. Insektsätande och halvparasitiska växter är ett annat specialintresse.

Adress: Norrlandsgatan 34 E, 752 29 Uppsala
E-post: brita.svensson@ebc.uu.se